

Recenzje

Barbara Krauz-Mozer, Piotr Borowiec, Paweł Ścigaj, *Kim jesteś politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, t. II, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2012, ss. 317+3 nlb.

W 2011 r. ukazał się na Uniwersytecie Jagiellońskim tom I studiów Barbary Krauz-Mozer, Piotra Borowca, Pawła Ścigaja pt. *Kim jesteś politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, stanowiący swoisty raport na temat stanu dyscypliny, w wymiarach: przedmiotowo-metodologicznym, instytucjonalno-historycznym oraz dydaktycznym, jak też stanowiący prezentację rozważań nad statusem naukowym politologii, historią rozwoju nauk o polityce w Polsce, czynnikami składającymi się na współczesną kondycję politologii, definiowanej głównie przez pryzmat kierunku studiów, z uwzględnieniem nauczania, kadry naukowej, programów studiów oraz jakości kształcenia. Z kolei w 2012 r. ukazało się rozwinięcie i uzupełnienie wiedzy o politologii w Polsce, wsparte wytworzonymi danymi empirycznymi, a w tym podjęto próbę przedstawienia wyobrażenia na temat kierunku studiów oraz dyscypliny, jaką jest obecnie w świadomości osób szeroko pojęte środowisko politologiczne. W słowie wstępnym do tomu II wskazuje się prezentację problemu tożsamości politologii, na spotkanie się jego ze znaczącym zainteresowaniem przez środowisko politologiczne, ujawniając troskę o kondycję polskiej politologii (s. 11).

Prezentację problemu ukazuje się we wstępie, 5 rozdziałach zatytułowanych: I. Dlaczego politologia? Motywacje wyboru oraz popularność studiów politologicznych?; II. Jaka polito-

logia? Struktura, wymagania i ocena programu studiów; III. I co dalej politologu? Ocena studiów politologicznych, możliwości zawodowe i zadowolenie z wyboru kierunków; IV. Politolog, czyli kto? Badania politologiczne i samoidentyfikacja pracowników naukowo-dydaktycznych; V. Dokąd zmierzasz politologu?, aneksów: I. Kwestionariusz badawczy dla absolwentów; II. Kwestionariusz badawczy dla studentów; III. Kwestionariusz badawczy dla pracowników naukowo-dydaktycznych oraz bibliografii. Jest to wartościowe studium poznawcze. Podjęto się w nim ważnego zadania – zaprezentowania współczesnego obrazu polskiej politologii, odbijającego się w świadomości środowiska akademickiego, jak też próby jej oceny przez specjalistów, przywiązujących dużą wagę do jej rozwoju jako ważnej dyscypliny naukowej.

Zauważa się, że przeprowadzone badania pozwalają zbudować dość wyrazisty obraz polskich studiów politologicznych po 1989 r. Wtedy stały się one jednymi z najbardziej popularnych studiów obok zarządzania, ekonomii, administracji i prawa. W 2010 r. wykładano je w ok. 19% polskich szkołach wyższych. W szybkim tempie rosła też liczba osób ubiegających się o uzyskanie stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce. W istniejącym obrazie politologii widoczna jest wyraźna odmiennosc między obszarami dydaktycznym i naukowym. W dydaktycznym oglądzie rzeczywistości politologicznej obserwuje się odwoływanie się do standardów programowych oraz wskazywania politologicznych siatek studiów.

W praktyce edukacyjnej często pierwszeństwo zdobywało doświadczenie około politologiczne, amatorskie wykładowców, co nierzadko

w nienajlepszym wymiarze wskazuje się na różnego rodzaju forach internetowych. Zauważyć tu też trzeba sprzeczność między oficjalnymi danymi prezentowanymi o nauczycielach akademickich zawartych w aneksach i na innych forach informacyjnych. Rzeczywistość ta stała się przedmiotem analizy poznawczej w prezentowanym studium. Kwestionariusze badawcze skierowano do 1270 pracowników naukowo-dydaktycznych oraz około 1000 studentów i absolwentów politologii, do uczelni niemal całego kraju (s. 22).

Prezentując motywacje wyboru studiów politologicznych, wskazuje się, że większość osób kończących studia politologiczne znajduje zatrudnienie w różnych dziedzinach gospodarki, często niezwiązanych z zakresem przekazywanej na studiach wiedzy (s. 27). Wśród motywacji odwołujących się głównie do stanów wewnętrznych kandydata na te studia wymienia się: 1. chęć zdobycia umiejętności umożliwiających podjęcie prestiżowej pracy; 2. chęć zdobycia wiedzy w zakresie zjawisk politycznych; 3. chęć zostania wykładowcą akademickim i naukowcem; 4. dążenie do własnego rozwoju intelektualnego i poszerzania wiedzy. Motywacje zaś ze względu na czynniki wewnętrzne to: 1. atrakcyjny, interesujący program studiów; 2. brak przyjęcia na inny kierunek studiów; 3. chęć przeżycia trudnego okresu – brak pracy, bezrobocie; 4. chęć uniknięcia służby wojskowej; 5. dostępność studiów, duża liczba uczelni, prowadzących politologię; 6. Konieczność uzupełnienia wykształcenia wymagana przez pracodawcę; 7. łatwość uzyskania studiów i uzyskania dyplomu; 8. wysoki poziom kadry naukowo-dydaktycznej (s. 30). Podobne motywacje wskazują absolwenci tych studiów; przy czym ujawnia się różne wskaźniki poszczególnych wyborów.

1/3 studentów uznała politologię za kierunek atrakcyjny, zaś negatywną oceną o tych studiach wyraziło ponad 1/5 badanej populacji (s. 49). W ocenie studiów zauważa się stwierdzenie opinii: „Kierunek nie jest przez społeczeństwo traktowany poważnie, politolog jest uważany za imprezowicza, który nie przykładał się do studiów, a jego dyplom nie jest traktowany poważnie, politolog bez dodatkowego dyplomu ma problemy w konkurowaniu na polskim rynku pracy” (s. 63).

W analizie przyczyn ilościowego spadku zainteresowania politologią wśród kandydatów na studia wskazuje się obok ogólnego spadku kandydatów na studia i niżu demograficznego, orientację kandydatów na pokrewne kierunki, a w tym na dziennikarstwo, europeistykę, kulturoznawstwo, stosunki międzynarodowe, amerykanistykę, rosjoznawstwo. W analizie uwzględniono zarówno studia pierwszego, jak drugiego stopnia, system studiów stacjonarnych i niestacjonarnych.

Zauważa się, że studenci niezbyt często zwracają uwagę na program i preferencje na studiach politologicznych. W roku akademickim 2011/2012 wprowadzono Krajowe Ramy Kwalifikacyjne dla Szkolnictwa Wyższego, których główną ideą jest dywersyfikacja procesu edukacji wyższej poprzez wprowadzenie możliwości swobodnego kształtowania nie tylko nazw, ale i treści na prowadzonych kierunkach studiów. Wraz z wprowadzeniem Krajowych Ram Kwalifikacji następują zmiany kształtu programu studiów.

W programach studiów, w opinii absolwentów, zbyt rozbudowane są obszary: zagadnień historycznych, filozoficznych i doktryn politycznych oraz teorii polityki, a zbyt mało jest: zagadnień z dziennikarstwa i komunikacji społecznej, zagadnień dotyczących współczesnych stosunków międzynarodowych, zagadnień psychologicznych. Podobne opinie wyrażali na ten temat obecni studenci politologii. W opinii nauczycieli akademickich najbardziej znaczący jest niedosyt z obszarów: metodologii badań, ekonomii i socjologii.

W opinii absolwentów politologii, na zwiększenie zainteresowania tymi studiami wpływają przede wszystkim: interesująca problematyka zajęć, wyjątkowa osobowość prowadzącego, wygodne godziny przeprowadzenia zajęć. Podobne jest postrzeganie tej rzeczywistości przez nauczycieli akademickich.

W analizie poznawczej wskazuje się, że w ostatnich latach w środowisku politologicznym coraz częściej toczą się dyskusje nad praktycznymi umiejętnościami, których posiadaczami powinni być absolwenci. Jedni przekonują, że politologia, będąc wiedzą humanistyczno-społeczną, umożliwi jedynie rozwój ogólny jednostki, zwiększając w ten sposób dostosowanie

się do współczesnego świata (wymaga to też umiejętności zastosowania posiadanej wiedzy). Drudzy natomiast są zdania, że obok ogólnego rozwoju politologia powinna dostarczyć absolwentowi umiejętności praktycznych. Spór, który do tej pory wydawał się trudny do rozstrzygnięcia, otrzymał ostatnio nowy wymiar dzięki wprowadzeniu Krajowych Ram Kwalifikacji (s. 138). Mężczyźni w większym stopniu niż kobiety wyrażają opinię, że ich studia miały charakter niepraktyczny. Wpływ na ocenę praktyczności kierunku ma tryb studiów. Studenci studiów stacjonarnych częściej formułują taką opinię, niż studenci studiów niestacjonarnych. Profesorowie zwyczajni częściej byli przekonani o większej praktyczności niż o niepraktyczności tych studiów.

Wskazuje się, że postrzegane możliwości zawodowe są jednym z najważniejszych elementów budowy wyobrażeń na temat politologii. Myślenie o wykształceniu politologicznym w kategoriach zawodowego prestiżu i awansu, które to wykształcenie pozwala skutecznie kreować ścieżki rozwoju i odnosić sukcesy, lub jako takiego, które walorów owych nie posiada, wydaje się niezmiernie istotne dla wyobrażeń na temat studiów politologicznych. Największą korzyścią płynącą z ukończenia studiów jest to, że można osiągnąć rozwój intelektualny, otrzymać wiedzę społeczno-humanistyczną, a w tym dotyczącą zjawisk politycznych; opinię taką podzieliła ok. 68,8% respondentów (s. 146). Wśród największych wad studiów politologicznych wymienia się: brak wiedzy praktycznej możliwej do zastosowania w pracy zawodowej, brak możliwości podjęcia po studiach prestiżowej pracy, oderwanie przekazywanej wiedzy od praktyki politycznej (s. 155). Drugi kierunek poza politologią najczęściej stanowią: dziennikarstwo i komunikacja społeczna, administracja i prawo (s. 161).

W odpowiedzi na pytanie *Czy warto studiować politologię?* udzieliło pozytywne opinie 39% badanej populacji absolwentów („raczej tak”) i 16,1% – „zdecydowanie tak”, „zdecydowanie nie” – 7,5% (s. 165).

W istotnej mierze obraz politologii kształtują media. Ich opinie nie są jednoznaczne. Z jednej strony pojawiają się artykuły, reportaże na te-

mat trudności w znalezieniu pracy przez absolwentów. Z drugiej, podkreśla się wartość szerokiego wykształcenia charakteryzującego politologów. Według respondentów-absolwentów, politologia przygotowuje najlepiej do wykonywania zawodów: urzędnik administracji, naukowiec, wykładowca akademicki, polityk i samorządowiec, specjalista ds. public relations (s. 171).

Podkreśla się, że nauka posiada dwa podstawowe aspekty: czynnościowy informacyjny – prowadzenia badań i gromadzenia wiedzy o zjawiskach politycznych, które następnie powinny stawać się treścią wykładów dla studentów politologii (s. 195). Przedmiot badań politologicznych jest wieloaspektowy, gruntownie zróżnicowany i niejednoznaczny. Jawi się wieloma barwami i z bardzo różnych punktów można spojglądać. Taka wizja przedmiotu badań nauk o polityce wpisuje się w przekonanie o ich interdyscyplinarności, co nierzadko prowadzi (choć nie musi) do idei politologii pluralistycznej.

Respondenci nauczyciele akademicy swoje badania utożsamiają z zagadnieniami prawnymi, ustrojowymi, instytucjonalnymi, zagadnieniami dotyczącymi współczesnych stosunków międzynarodowych i zagadnieniami historycznymi (s. 200). Wskazują podejścia badawcze określone przede wszystkim jako: ujęcie historyczne, instytucjonalne, neoinstytucjonalne, behawioralne, funkcjonalistyczne, interpretacjonistyczne (s. 207). Wybory te wynikają m.in. z „różnic międzypokoleniowych” wśród nauczycieli akademickich. Podejścia historyczne i instytucjonalne, neoinstytucjonalne były wybierane przez osoby zatrudnione na uczelni powyżej 20 lat oraz między 11 a 20 lat, osoby zatrudnione na uczelni poniżej 5 lat podejście historyczne wskazują tylko 9,4% (s. 209). Wśród metod badawczych wymieniono: 1. metodę porównawczą; 2. analizę systemową; 3. metodę sondażową; 4. metodę historyczną; 5. metodę analizy treści i za wartości; 6. metodę instytucjonalno-prawną; 7. analizę decyzyjną; 8. metodę monograficzną; 9. metodę *case study* (studium przypadku) (s. 215).

W samoidentyfikacji pracowników naukowo-dydaktycznych z politologią utożsamia się z nią 49,28% respondentów, z zakresu studiów

międzynarodowych 11,87%, z historią 8,63%, z medioznawstwem, europeistyką 3,6%, z prawem, socjologią, ekonomią, komunikacją 2,88%, z filozofią 2,16%. Wskazując na nazwiska osób, które odegrały największą rolę w rozwoju światowej politologii wymieniono: 1. Samuela P. Huntingtona, 2. Maxa Webera, 3. Giovanni Sartori, 4. Roberta A. Dahla, 5. Davida Eastona, 6. Francis Fukuyamę, 7. Seymoura M. Lipseta, 8. Niccolo Machiavellego, 9. Zbigniewa Brzezińskiego (s. 223), zaś w rozwoju polskiej politologii: 1. Franciszka Ryszkę, 2. Andrzeja Antoszewskiego, 3. Jana Baszkiewicza, 4. Ziemowita Jacka Pietrasia, 5. Artura Bodnara, 6. Czesława Mojsiewicza, 7. Jerzego J. Wiatra, 8. Józefa Kukulkę, 9. Andrzeja Chodubskiego, 10. Marka Sobolewskiego, 11. Ryszarda Herbuta, 12. Kazimierza Opalka, 13. Konstantego A. Wojtaszczyka (s. 226).

W charakterystyce rozwoju polskiej politologii wskazuje się trzy charakterystyczne fazy. W ostatnich dziesięcioleciach XX w. ujawniło się jej kształtowanie – *budowa jej fundamentów*. Rozpoczęto naukowe badanie polityki, ujawniło się duże zainteresowanie studiami politologicznymi. W fazie drugiej – *łatanie dziur*. Zaczęła maleć liczba kandydatów na studia, a jednocześnie rosła liczba uczelni oferujących studia politologiczne oraz liczba stopni naukowych w zakresie nauki o polityce; w mediach zaczęto upowszechniać opinie o politologii jako *toksycznym* kierunku kształcenia. Wtedy nastąpiło tworzenie nowych specjalności w ramach studiów politologicznych. W tej sytuacji ujawniła się potrzeba oceny stanu rozwoju dyscypliny i jej tożsamości, co określa się mianem trzeciej fazy – *burzenia i odbudowy*. Na nowo definiuje się zarówno naukowe podmioty politologii, jak i wpływające implikacje dla kształcenia politologii.

Zwraca się uwagę, że mówiąc o fundamentach politologii zauważa się przede wszystkim zainteresowanie badawcze pracowników naukowo-dydaktycznych oraz treści kształcenia na tym kierunku studiów. W opinii respondentów w ich zainteresowaniach badawczych dominują zagadnienia prawne, ustrojowe i instytucjonalne, zagadnienia dotyczące współczesnych stosunków międzynarodowych oraz zagadnień historycznych. Podobnie wskazując metody ba-

dań wskazuje się przede wszystkim podejścia: historyczne, instytucjonalne i neoinstytucjonalne oraz behawioralne.

Zwracając uwagę na wyzwania związane z wprowadzeniem Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego podkreśla się, że zgodnie z ich założeniem dąży się do uczynienia centrum systemu edukacyjnego studenta, a nie wykładowcy czy instytucji nauczającej (s. 246). Celem edukacji ma być osiągnięcie zakładanych efektów kształcenia, a więc odpowiednie, aktywne kształtowanie pożądanych umiejętności i kompetencji społecznych, które będą porównywalne pomimo różnic w systemach edukacyjnych krajów europejskich. Kwalifikacje powinny być przyporządkowane do obszaru kształcenia oraz dziedzin i dyscyplin naukowych. Przyjmuje się, że nowe regulacje będą znacznie mocniej wiązać obszary badań i nauczania, wprowadzając względnie jednostki te nazewnictwo i określając ich wzajemne relacje. Podkreśla się, że politologia nabiera cech właściwych nowoczesnym naukowym społecznym, w ich ramach podejmuje się w sposób systematyczny i obiektywny badania nad szeroko rozumianymi zachowaniami i działaniami politycznymi, obok badań nad systemami politycznymi, instytucjami i strukturami społecznymi, czy też nad procesami politycznymi i gospodarczymi. Ważne staje się dostarczanie wiedzy teoretycznej, wyjaśniającej, poddającej się sprawdzeniu i uzasadnieniu empirycznemu. Politologia jako nauka (*science*) zdobyła swoje logiczno-empiryczne podstawy; przyjęła się o niej opinia jako o dyscyplinie nieodokreślonej, pluralistycznej. Realność w działaniach politycznych wymaga ciągłego uzupełniania naukowej wiedzy o rzeczywistości społecznej, w realnym świecie społeczeństwo, państwo czy system polityczny podlegają nieustannej modyfikacji, aby móc przeciwdziałać czynnikom dysfunkcyjnym, wywołującym autodestrukcję.

Prezentacje wiedzy pozyskanej na drodze przeprowadzonych ankiet, zamieszczono w prezentowanej książce na s. 271–295. Wiedzę tę odniesiono do literatury przedmiotu, którą wskazano w ustawieniu bibliograficznym (s. 309–315).

Lektura publikacji przekonuje, że jest to oryginalne studium poznawcze, ukazujące współ-

czesny obraz tożsamości kształcenia politologicznego w Polsce. Najważniejsze jego ogniwa poznawcze zawierają się:

- w zaprezentowaniu tożsamości politologa, odbijającej się w jego świadomości, co uzyskano przez badania ankietowe skierowane do całej społeczności politologicznej w Polsce;
- wskazaniu sfery zainteresowania oraz motywacji związanych z wyborem kształcenia politologicznego przez społeczność akademicką;
- całościowym, zarysowaniu problemu studiów politologicznych odbijających się w świadomości społeczności akademickiej (a w tym dotyczących struktury studiów, programów, wymagań i ocen, możliwości zawodowych);
- ukazaniu samoidentyfikacji społeczności studenckiej oraz kadry nauczającej, dotyczącej zakresu zainteresowań poznawczych, autorytetów nauki i dydaktyki;
- wskazaniu kondycji naukowej i dydaktycznej politologii w rzeczywistości współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych, a w tym w procesie generowanym przez integrację europejską.

Książka zasługuje na dużą uwagę kadry naukowej i dydaktycznej związanej z kształceniem politologicznym. Jest istotną prezentacją współczesnej tożsamości politologicznej w Polsce.

Andrzej Chodubski

Teorie i metody w studiach europejskich, red. Anna Skolimowska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013, ss. 199.

W dn. 11–12 maja 2010 r. odbyły się I Ogólnopolskie Warsztaty Europejskie dla habilitantów oraz doktorów realizujących swoje przedsięwzięcia badawcze w obszarze studiów europejskich. Miały one wymiar praktyczny, pozwalający na weryfikację metod badawczych zastosowanych w pracach referujących oraz pogłębioną refleksję nad dotychczasowym przebiegiem procesu badawczego. Odbyły się one na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Wzięło w nich udział 7 pracowników naukowych pra-

cujących nad pracami habilitacyjnymi oraz 5 doktorantów przygotowujących dysertacje doktorskie. Zaprezentowane wystąpienia opatrzone zostały komentarzem profesorskim, zawierającym uwagi na temat zastosowanych paradygmatów teoretycznych i podejść metodologicznych. Materiały z warsztatów zostały opublikowane w formie książkowej, pt. *Metodologia badań europejskich*, red. Konstancy A. Wojtaszczyka i Tomasz Kownacki (Warszawa 2011, ss. 179). II Ogólnopolskie Warsztaty Europeistyczne odbyły się 11–12 kwietnia 2011 r. Zorganizował je Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego. Wzięło w nich udział 25 habilitantów i doktorantów, spośród których 19 wystąpiło z autorskimi koncepcjami rozpraw naukowych oraz 10 profesorów przedstawiło komentarze do zaprezentowanych koncepcji. Materiały z warsztatów tych opublikowano w studium pt. *Metodologia studiów europejskich*, red. Sebastian Kaniewski, Dorota Kowalewska, Marek Żurek (Szczecin–Warszawa 2012, ss. 147). III Warsztaty Europeistyczne odbyły się 19–20 kwietnia 2012 r., zorganizowane w Instytucie Politologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Zaprezentowano na nich 18 projektów rozpraw habilitacyjnych i doktorskich, które zostały opatrzone komentarzami przez 9 profesorów. Materiały z III Warsztatów opublikowano w studium pt. *Teorie i metody w studiach europejskich*, red. Anna Skolimowska (Warszawa 2013, ss. 199). W słowie wstępnym dr hab. Radosław Zenderowski, dyrektor Instytutu Politologii UKSW podkreślił, że tym, co sprawa, że możliwy jest rozwój nauki, jest rzeczowa dyskusja i krytyczne podejście do tez głoszonych, ale także do własnych argumentów. Dyskusja naukowa w naukach społecznych i humanistycznych jest dyskusją szczególnego rodzaju z uwagi na swój przedmiot oraz cel. Analizie poddawana jest z jednej strony rzeczywistość społeczna w wielu swych wymiarach, z drugiej coraz liczniejsze teorie ją opisujące. Dyskusja może mieć charakter bezpośrednich interakcji w postaci wymiany zdań w ramach paneli dyskusyjnych, seminariów, warsztatów itp. Może także odbywać się za pośrednictwem słowa pisanego w formie artykułów, a nawet monografii polemicznych, recenzji itp. (s. 9).